

De Nederlandse economie

Meer uitgeven dan er binnenkomt

Negatieve besparingen huishoudens onder de loep

Arjan Bruil

Augustus 2018

Inhoud

1. **Inleiding** 3

2. **Inkomen, consumptie en besparingen van Nederlandse huishoudens** 4

3. **Internationale vergelijking** 6

4. **Mogelijke verklaringen voor negatieve besparingen** 8

5. **Analyse** 9
 - 5.1 De levenscyclushypothese 9
 - 5.2 De permanente inkomenshypothese 12

6. **Conclusie** 15
 - Literatuur 16
 - Links naar publicaties 17
 - Bijlage 1: Verschil met welvaartstatistieken 17

In 2015 en 2016 ontvingen huishoudens met lage inkomens minder geld dan zij besteedden. In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre de levenscyclushypothese en de permanente inkomenshypothese deze negatieve besparingen kunnen verklaren. Volgens de eerste hypothese passen negatieve besparingen bij bepaalde levensfasen (zoals bij jongeren en ouderen) en hoeven daarom niet per definitie problematisch te zijn. Volgens de tweede hypothese komen negatieve besparingen vaak voor doordat huishoudens met een incidenteel laag inkomen niet meteen hun consumptieniveau aanpassen. Incidentele negatieve besparingen zijn ook niet problematisch als het inkomen vervolgens weer stijgt. Huishoudens met lage inkomens en negatieve besparingen die niet door beide hypothesen kunnen worden verklaard, en die weinig vermogen hebben, zijn veel kwetsbaarder.

1. Inleiding

In 2009 verscheen het Stiglitz-rapport (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009). Twee van de aanbevelingen in dit rapport waren om macrogegevens over inkomens, consumptie en vermogen in samenhang te publiceren, en om de verdeling naar verschillende groepen huishoudens te maken. Op die manier kan een vollediger beeld van de ontwikkeling van de welvaart worden verkregen. Om aan deze vraag tegemoet te komen heeft het CBS voor de huishoudens op basis van diverse microgegevens een beeld geschetst van de inkomens-, consumptie- en vermogensverdelingen tussen huishoudens. De uitkomsten van deze statistiek laten onder meer zien dat de 40 procent van de huishoudens met de laagste inkomens zowel in 2015 als in 2016 negatieve besparingen hadden; zij besteedden meer geld dan zij ontvingen. In dit artikel staat de vraag centraal in hoeverre dit kan worden verklaard door "normaal" spaargedrag volgens de levenscyclushypothese en de permanente inkomenshypothese, en hoe groot de groep huishoudens is die niet aan deze hypothesen voldoet¹⁾.

Dat negatieve besparingen voor kunnen komen is vanzelfsprekend. Echter, als huishoudens jaarlijks negatieve besparingen hebben, is dat mogelijk niet lang houdbaar. Tenzij deze huishoudens een fors vermogen bezitten, komen zij na enkele jaren van negatieve besparingen in de financiële problemen. In dit artikel wordt dieper ingegaan op deze huishoudensgroepen door te kijken in welke leeftijdscategorieën deze ontsparende huishoudens zich bevinden en wat hun situatie een jaar nadien is. Met andere woorden: gaat het bij ontsparende huishoudens vooral om jongeren en ouderen, of is er ook een (grote) groep 35- tot 65-jarigen die meer uitgeeft dan het verdient? En zo ja, hoe structureel is dit: bevinden de meeste huishoudens met lage inkomens zich na een jaar nog in dezelfde situatie, of is het inkomen sindsdien omhoog gegaan?

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de verdelingen van inkomen en consumptie. Hieruit worden de besparingen afgeleid. In paragraaf 3 wordt het beeld van de

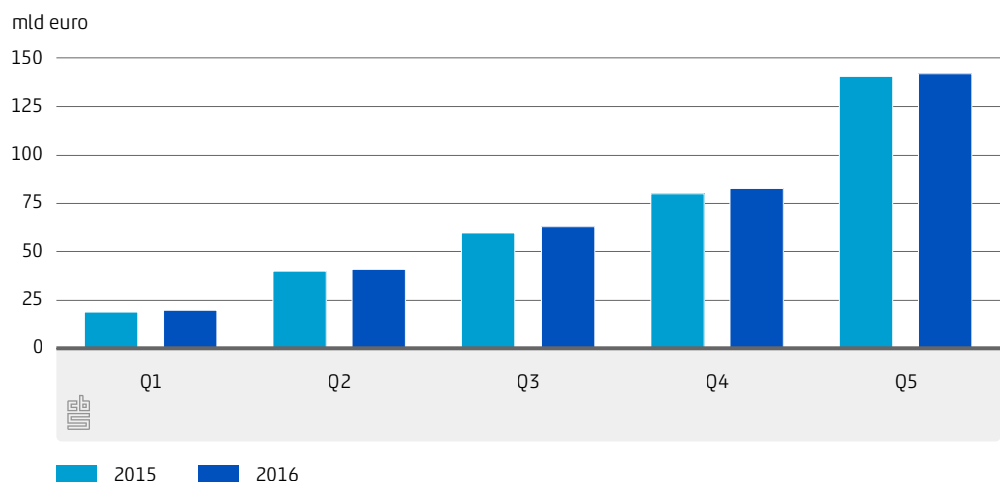
¹⁾ De analyse in dit artikel is gebaseerd op huishoudensstatistieken uit de nationale rekeningen. Deze wijken af van de welvaartsstatistieken, die gebruikt zijn in de publicatie Welvaart in Nederland 2016 van het CBS. In de bijlage worden de verschillen nader toegelicht.

besparingen in Nederland vergeleken met dat in een aantal andere landen. Daarna wordt in paragraaf 4 verder ingegaan op de economische theorieën die het spaargedrag van huishoudens verklaren. In paragraaf 5 wordt onderzocht in hoeverre deze voldoen om de negatieve besparingen in Nederland te duiden. In paragraaf 6 volgen de conclusies.

2. Inkomen, consumptie en besparingen van Nederlandse huishoudens

De huishoudens worden in de huishoudensstatistieken van de nationale rekeningen verdeeld op basis van de volgende vijf achtergrondkenmerken: de samenstelling van het huishouden, de leeftijd van de hoofdkostwinner, de woonsituatie, de voornaamste bron van inkomen en de inkomensgroep waarin het huishouden valt. Voor deze laatste categorie worden huishoudens ingedeeld op basis van hun gestandaardiseerd beschikbaar inkomen. In dit inkomensbegrip wordt rekening gehouden met schaalvoordelen die grotere huishoudens hebben ten opzichte van kleinere huishoudens. Alle huishoudens worden op volgorde van hun gestandaardiseerd inkomen geordend en vervolgens in vijf gelijke groepen (quintielen) ingedeeld. Elk quintiel bestaat dus uit een gelijk aantal huishoudens. Huishoudens in quintiel 1 (Q1) hebben de laagste inkomens en huishoudens in quintiel 5 (Q5) de hoogste.

2.1 Bruto beschikbaar inkomen huishoudens naar inkomensquintiel

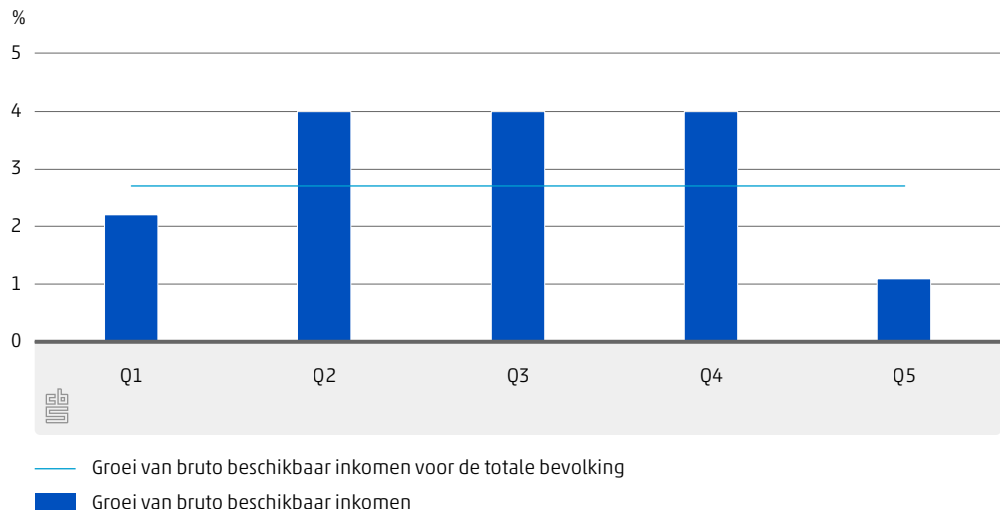

Het beschikbaar inkomen van huishoudens in 2016 was 349,5 miljard euro²⁾. Dit was 9 miljard hoger dan in 2015. In elke inkomensgroep was het beschikbaar inkomen hoger

²⁾ In dit artikel gaat het om het beschikbaar inkomen van de huishoudenssector exclusief instellingen zonder winstoogmerk. De kerncijfers die gepubliceerd worden op StatLine zijn inclusief het beschikbaar inkomen van instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens.

dan een jaar eerder. De procentuele groei was voor de huishoudens in het tweede, derde en vierde quintiel het hoogst (4 procent). Het inkomen van de huishoudens in het vijfde quintiel groeide het minst (1,1 procent) en het inkomen van de huishoudens onderin de inkomensverdeling nam toe met 2,2 procent t.o.v. 2015. Dit betreft de nominale groei, niet gecorrigeerd voor inflatie. Deze groeicijfers zijn gebaseerd op de totale inkomens van de inkomensgroepen zoals die in beide jaren zijn gemeten. De groeicijfers voor individuele huishoudens zullen hiervan afwijken omdat zij niet elk jaar in hetzelfde quintiel ingedeeld worden.

2.2 Procentuele groei beschikbaar inkomen per inkomensgroep, 2016 t.o.v. 2015

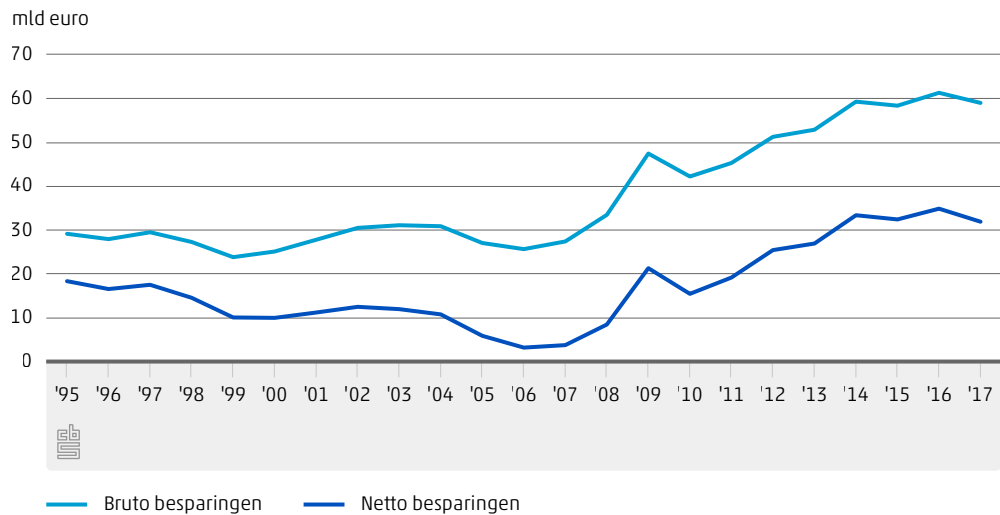
De consumptie is minder scheef verdeeld dan het inkomen. Huishoudens in de hoogste inkomensgroep besteedden in 2016 iets meer dan 2,5 keer zoveel als huishoudens in de onderste inkomensgroep, terwijl het totale bruto beschikbaar inkomen van de huishoudens in het hoogste quintiel zeven keer zo hoog was als dat van die in het onderste quintiel. De consumptieve bestedingen van huishoudens in het onderste quintiel waren groter dan hun inkomen, waardoor er per saldo werd ontspaard.

De besparingen zijn in twee delen te vatten. Het eerste deel wordt de vrije besparingen genoemd. Deze zijn het resultaat van het beschikbaar inkomen minus de consumptieve bestedingen. Het tweede deel betreft de collectieve besparingen. Deze zijn gelijk aan de netto toevoeging van huishoudens aan de pensioenreserves, kortweg de betaalde pensioenpremies minus ontvangen uitkeringen. Dit betreft alleen de werkgerelateerde pensioenen. De vrije besparingen bedroegen in 2016 39,1 miljard euro (bruto) en de collectieve besparingen 22,0 miljard euro. De totale besparingen waren nog nooit zo hoog als in 2016. In 2017 namen de besparingen weer iets af. De nationale rekeningen bevatten zowel de bruto als de netto besparingen. Het verschil tussen deze reeksen is de afschrijvingen op woningen en activa van zelfstandigen. In dit artikel wordt van de bruto besparingen uitgegaan.

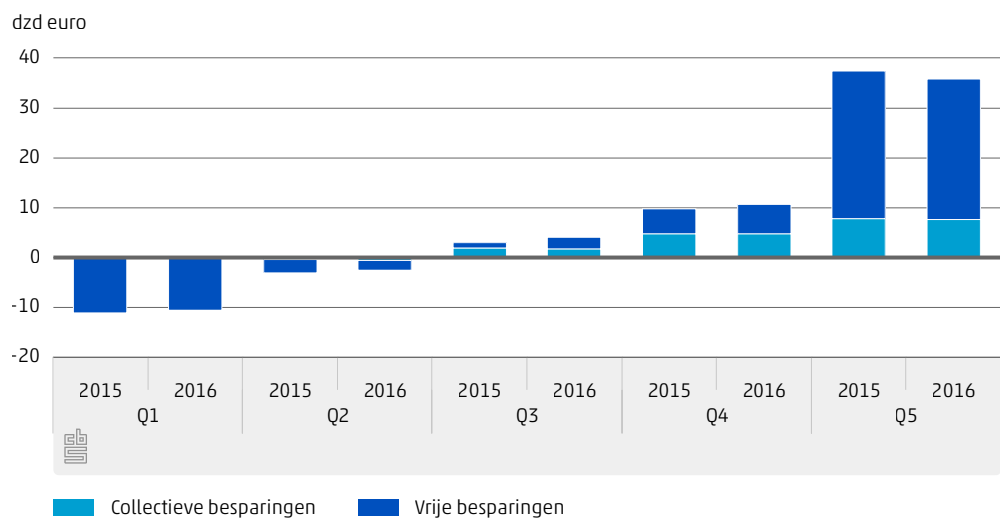
Zoals eerder opgemerkt zijn de totale huishoudbesparingen weliswaar positief, maar dit geldt niet voor de besparingen van elk afzonderlijk quintiel. Verdeeld naar inkomensgroepen wordt duidelijk dat de onderste twee quintielen zowel in 2015 als in 2016 negatieve besparingen kenden (zie figuur 2.4). Voor het onderste quintiel kwam dit volledig door de negatieve vrije besparingen. De netto inleg in de pensioenpot was namelijk positief. Dit betekent dat er (iets) meer werd ingelegd dan uitgekeerd. Het

tweede quintiel kende zowel negatieve vrije besparingen als negatieve collectieve besparingen. Zij kregen meer pensioen uitgekeerd dan dat ze bijdroegen aan premies, waardoor er collectief ontspaard werd. Dit komt mogelijk doordat in deze inkomensgroep relatief veel gepensioneerden zitten. De overige inkomensgroepen kenden in beide jaren zowel positieve vrije als positieve collectieve besparingen.

2.3 Totale besparingen huishoudens

2.4 Gemiddelde bruto besparingen per quintiel

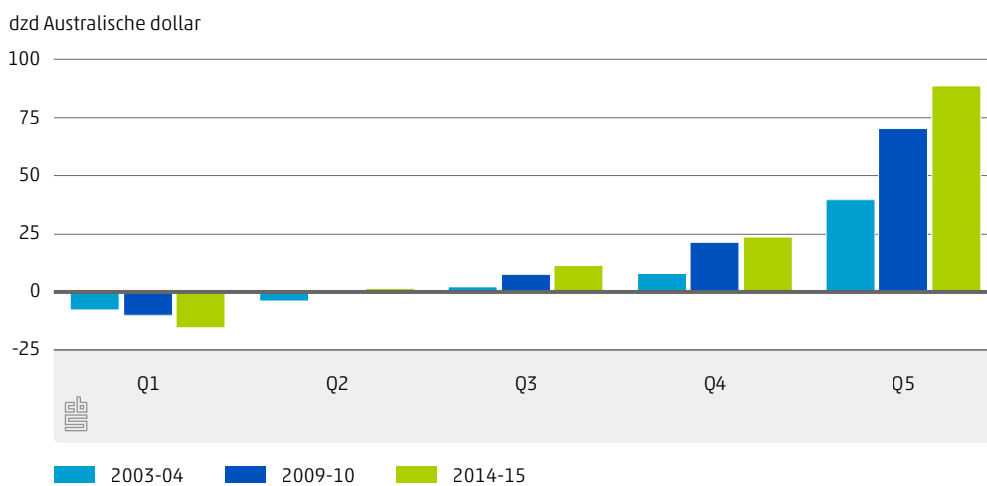

3. Internationale vergelijking

De eerder genoemde aanbevelingen uit het Stiglitz-rapport (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009) om gegevens over inkomen, consumptie en vermogen te publiceren verdeeld naar verschillende groepen huishoudens, zijn niet alleen door het CBS opgepakt. De verdelingen in de nationale rekeningen zijn ontwikkeld in een internationale

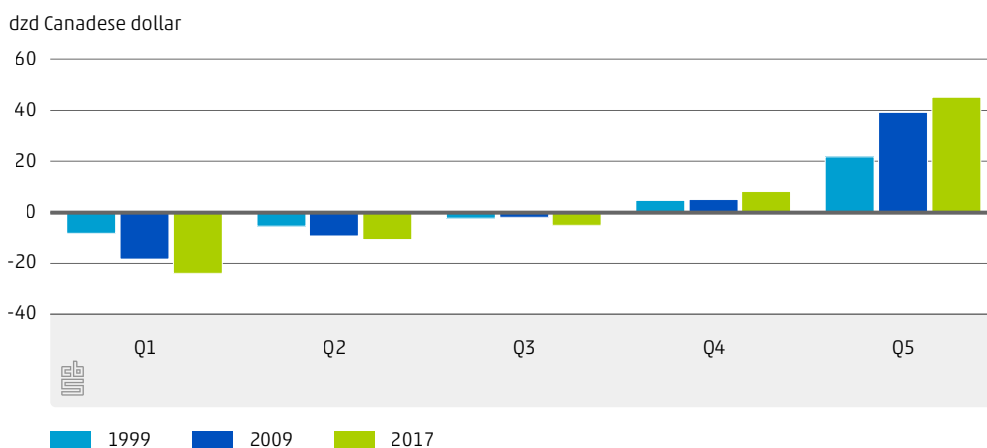
expertgroep (OECD, 2013a, 2013b), met als doel de publicaties van de verdelingen in de verschillende nationale rekeningen te harmoniseren. Een beperkt aantal landen heeft inmiddels vergelijkbare data gepubliceerd, zij het voor verschillende jaren. Hieruit blijkt dat Nederland niet het enige land is waar de besparingen negatief zijn voor een groot gedeelte van de populatie.

3.1 Gemiddelde bruto besparingen Australische huishoudens per quintiel

Het Australisch Bureau voor de Statistiek heeft vanaf het statistiekjaar 2003-04³⁾ verdelingen van inkomen, consumptie, besparingen en vermogen gepubliceerd. De bruto besparingen waren in de eerste jaren (van 2003-04 tot 2011-12) negatief voor de onderste twee quintielen, maar in de meest recente jaren was dit alleen nog het geval voor de onderste inkomensgroep. De uitkomsten lieten verder zien dat de besparingen in 2014-15 voor alle leeftijdsgroepen (inclusief de 65-plussers) positief waren.

3.2 Gemiddelde netto besparingen Canadese huishoudens per quintiel

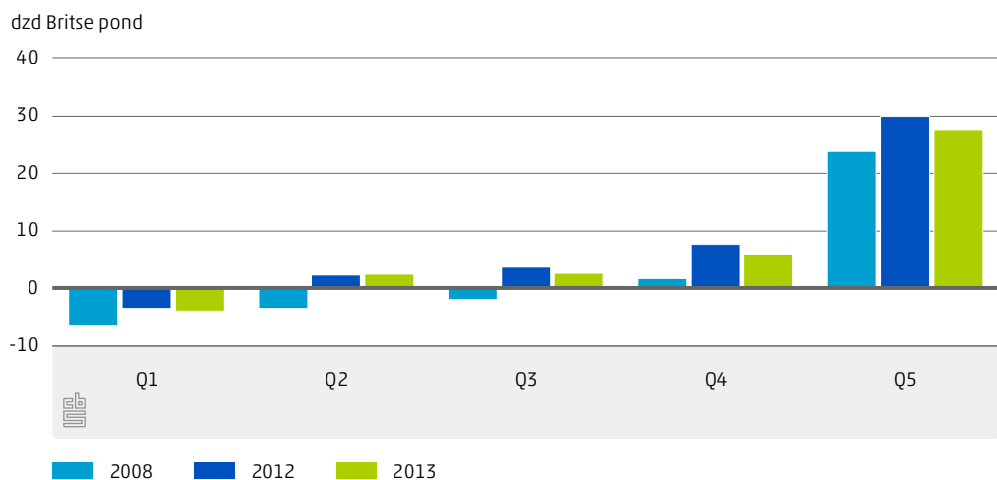

³⁾ In Australië worden gebroken boekjaren gebruikt. Deze lopen van juli tot en met juni.

Canada publiceert een tijdreeks van de besparingen naar inkomensgroep voor de jaren 1999-2017. De verdeling van de besparingen wordt netto weergegeven, wat inhoudt dat afschrijvingen op woningen en kapitaalgoederen van zelfstandigen van de besparingen zijn afgetrokken. De onderste 60 procent van de Canadese huishoudens kende in alle jaren negatieve netto besparingen. De verdeling was in 1999 echter veel vlakker dan in 2017: de huishoudens met de laagste inkomens zijn meer gaan ontsparen, terwijl de huishoudens met de hoogste inkomens meer zijn gaan sparen. De Canadese uitkomsten laten ook zien dat leeftijd een bepalende factor is in de besparingen. Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner jonger dan 65 was spaarden gemiddeld, terwijl huishoudens waarvan de hoofdkostwinner ouder was dan 65 jaar juist ontspaarden. Tot en met 2011 had ook de leeftijdsgroep 55-64 jaar negatieve besparingen. Voor de jongeren (onder de 35 jaar) waren de besparingen ieder jaar positief.

De uitkomsten voor de OECD-studie zijn verder nog door het Verenigd Koninkrijk gepubliceerd, maar niet naar leeftijdsgroep. In 2008 kende de onderste 60 procent van de Britse huishoudensverdeling negatieve besparingen. In 2012 en 2013 was dit beeld verbeterd. De totale besparingen namen toe van 74,5 miljard pond in 2008 tot 186,4 miljard in 2013. Desondanks hielden Britse huishoudens in het onderste quintiel ook in 2013 negatieve besparingen.

3.3 Gemiddelde bruto besparingen Britse huishoudens per quintiel

4. Mogelijke verklaringen voor negatieve besparingen

De negatieve besparingen zijn in Nederland relatief groot in het onderste quintiel, bijna 90 procent van hun bruto beschikbaar inkomen. Voor individuele huishoudens zijn negatieve besparingen op lange termijn niet houdbaar. Negatieve besparingen kunnen echter heel vanzelfsprekend zijn. In dit artikel worden de uitkomsten gerelateerd aan de permanente inkomenshypothese van Friedman (1957) en de levenscyclushypothese van Brumberg en Modigliani (1954). Beide theorieën geven inzicht in het spaargedrag van huishoudens.

Friedman (1957) introduceerde de permanente inkomenshypothese. Hij stelde dat huishoudens hun consumptie niet alleen af laten hangen van hun huidige inkomen, maar in de beslissing ook het verwachte toekomstige inkomen mee laten tellen. Inkomensschommelingen zouden daarom niet zo snel doorwerken in de consumptiebeslissingen. Negatieve besparingen zouden in dit geval tijdelijk kunnen zijn, omdat het inkomen naar verwachting genoeg zal stijgen om de consumptieve bestedingen te kunnen dekken en eventuele schulden af te lossen. Door dynamiek in de inkomensverdeling hoeft een huishouden niet altijd in het onderste quintiel te blijven. Dit kan bijvoorbeeld gelden voor zelfstandigen die incidenteel een slecht jaar hebben gedraaid, uitkeringsgerechtigden die een baan vinden, of werknemers die een loonsverhoging hebben gehad. Een huishouden dat verwacht spoedig een hoger inkomen te zullen ontvangen, hoeft tijdens een mager jaar niet direct de consumptie naar beneden bij te schroeven. Uiteraard geldt dat de omgekeerde weg ook bewandeld zal worden.

De tweede theorie is de levenscyclushypothese. Deze werd geïntroduceerd in het werk van Modigliani en Brumberg (1954). Deze hypothese stelt dat het spaargedrag van huishoudens afhankelijk is van hun positie in de levenscyclus. Huishoudens houden hun consumptie relatief gelijk over hun leven, terwijl hun inkomen dat niet is. Jonge huishoudens (studenten, of starters op de arbeidsmarkt) ontvangen vaak nog niet veel inkomen, terwijl zij wel allerlei kosten hebben en uitgaven doen om in hun levensonderhoud te voorzien. In deze fase is het inkomen lager dan de consumptieve bestedingen en bouwen huishoudens schulden op. Naarmate huishoudens ouder worden, neemt hun inkomen toe en overtreft het de consumptieve bestedingen. In deze fase houden huishoudens geld over om eventuele schulden af te lossen en te sparen. Dit doen ze met het oog op de derde fase, namelijk die van pensioengerechtigdheid. Als het inkomen uit arbeid wegvalt, gebruiken huishoudens hun (pensioen)spaargeld om eventuele tekorten te kunnen dekken. Als deze hypothese opgaat, zouden in de onderste quintielen vooral ouderen en jongeren moeten zitten.

5. Analyse

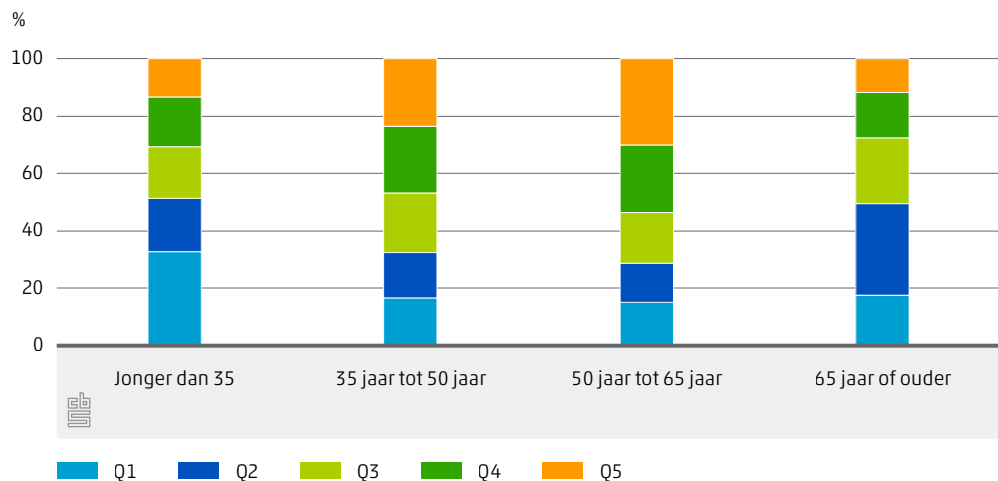
In onderstaande analyse wordt eerst bekeken of de huishoudensrekeningen van het CBS bewijs leveren voor de levenscyclushypothese. In dat geval zouden er relatief veel jongere en oudere huishoudens moeten ontsparen. Vervolgens wordt ingezoomd op de permanente inkomenshypothese door naar de dynamiek te kijken tussen verschillende inkomensgroepen.

5.1 De levenscyclushypothese

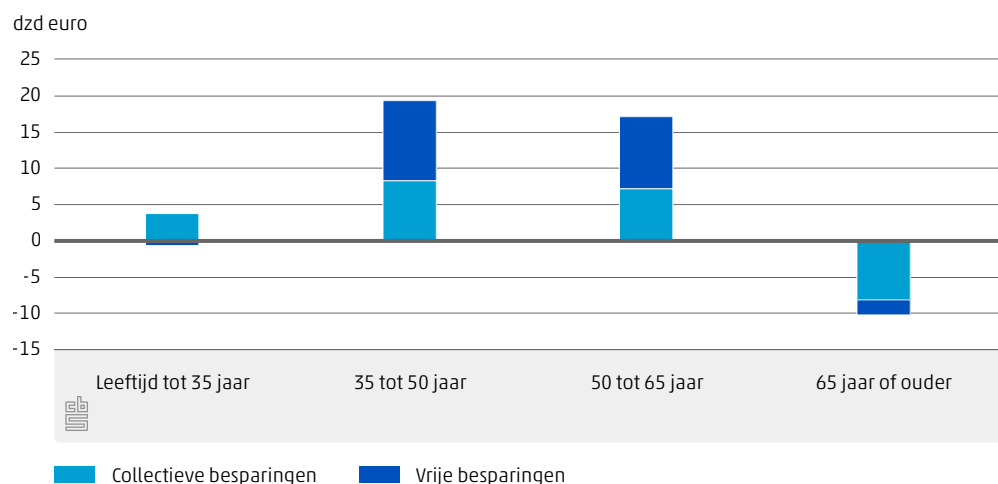
In figuur 5.1.1 is te zien dat jonge huishoudens relatief vaak in het onderste quintiel zitten. Van de 1,7 miljoen huishoudens in deze groep behoort 33 procent tot het onderste quintiel, en nog eens 18 procent in het tweede quintiel. Van de huishoudens ouder dan 65 jaar is het percentage in de onderste twee quintielen ongeveer even groot, maar valt 18 procent van de huishoudens in het eerste quintiel en 32 procent in het tweede quintiel.

Een doorsnede van de populatie naar leeftijd (grafiek 5.1.2) laat inderdaad zien dat ouderen gemiddeld negatieve besparingen hebben. Dit komt deels doordat het hebben van een pensioenuitkering een (collectieve) ontsparing is. Daarnaast zijn ook de vrije besparingen van ouderen negatief. Opvallend genoeg heeft de groep jonge huishoudens per saldo juist positieve besparingen, ondanks de vele jonge huishoudens in het onderste inkomensquintiel. Dit komt doordat hun netto inleg in de pensioenvoorziening positief is; zij krijgen immers pas na pensionering iets uitgekeerd. De vrije besparingen van jonge huishoudens zijn wel negatief.

5.1.1 Verdeling huishoudens naar inkomensgroep en leeftijd referentiepersoon (2016)

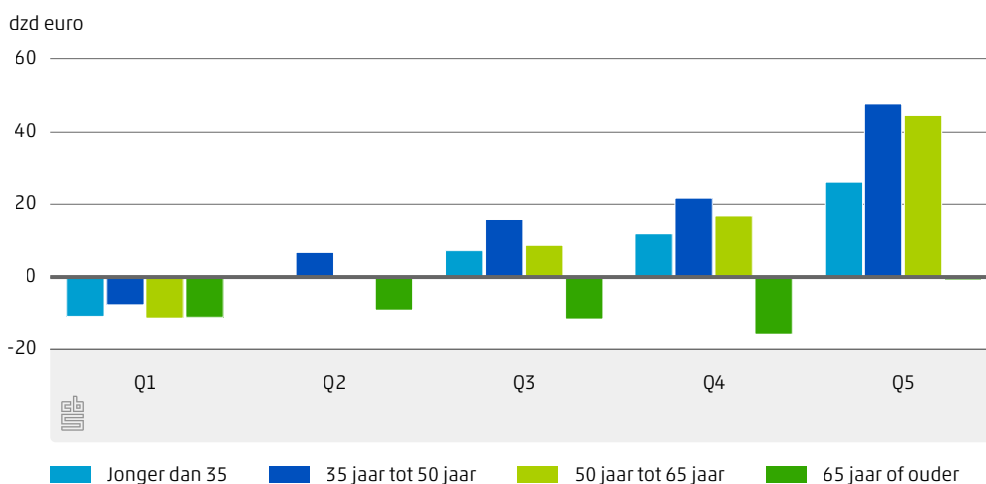
5.1.2 Gemiddelde bruto besparingen naar leeftijd van de referentiepersoon (2016)

De gecombineerde uitkomsten van inkomensgroep en leeftijd maken duidelijk waar de verschillen zitten. De totale groep jongeren heeft positieve besparingen, maar de jongeren in het onderste quintiel niet. Vanaf het tweede quintiel heeft deze groep gemiddeld wel positieve besparingen in 2016. Ouderen hebben in elk quintiel negatieve besparingen. Dit is het gevolg van de pensioenuitkeringen die als ontsparingen worden gezien.

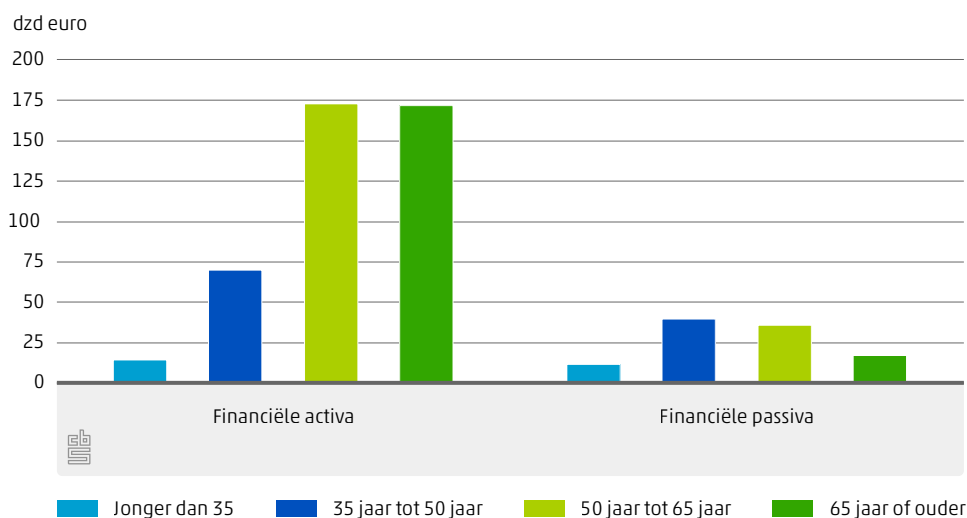
Bovenstaande uitkomsten lijken in overeenstemming met de levenscyclushypothese. Het zijn immers vooral jongeren (in de lagere inkomensquintielen) en ouderen die het meest ontsparen. De overige leeftijdsgroepen bouwen vooral financieel vermogen op. Volgens de levenscyclushypothese anticiperen huishoudens hiermee op hun pensioengerechtigde levensfase waarin ze ontsparen en interen op het eerder opgebouwde vermogen.

5.1.3 Gemiddelde bruto besparingen naar inkomensgroep en leeftijd (2016)

Ouderen in het onderste quintiel hebben inderdaad veel financieel vermogen; in 2016 gemiddeld meer dan 160 duizend euro. Dit is inclusief de pensioenaanspraken waarvan zij elk jaar een stukje opeten (de collectieve ontsparing). Oudere huishoudens in het onderste quintiel hebben weinig schulden tegenover deze bezittingen staan. Jongeren hebben veel minder financiële bezittingen, maar nog wel iets meer dan hun schulden. Deze uitkomsten zijn exclusief de niet-financiële bezittingen zoals grond en woningen.⁴⁾

5.1.4 Financiële activa en passiva onderste quintiel (2016)

⁴⁾ Deze zijn nog niet (volledig) beschikbaar door het ontbreken van de raming van de grondbezittingen.

Ondanks dat veel huishoudens voldoen aan de verwachtingen van de levenscyclushypothese, zijn er ook veel huishoudens waarvan de negatieve besparingen niet door deze hypothese kunnen worden verklaard. In figuur 5.1.1 is te zien dat 16 procent van de huishoudens in de leeftijdscategorie 35 tot 65 jaar in het onderste quintiel valt. Het gaat hier om 680 duizend huishoudens, oftewel ruim 8 procent van het totaal aantal huishoudens in de populatie.

Ook zij hebben negatieve besparingen, gemiddeld in dezelfde orde van grootte als de jongeren en ouderen (figuur 5.1.3). In hogere quintielen zijn de besparingen van huishoudens in deze leeftijdsgroep wel hoger dan die van jongeren en ouderen, wat ook naar voren komt bij de leeftijdsgroep als totaal (figuur 5.1.2). Voor deze groepen is het vermogen weliswaar hoger dan dat van jongeren, maar een groot deel hiervan zit vast in pensioenvoorzieningen. Dit komt pas na pensionering beschikbaar voor consumptie. Voor de huishoudens die zowel in het onderste quintiel vallen als in de leeftijdscategorie 35 tot 50 jaar bedragen de pensioenaanspraken gemiddeld 41 procent van hun totale financiële activa, en voor de leeftijdsgroep 50 tot 65 is dit zelfs 53 procent. Het financieel vermogen van deze laatste groep is ook exclusief pensioenaanspraken nog ruim positief, gemiddeld 46 duizend euro. Voor de 35- tot 50-jarigen is dit nog maar nauwelijks het geval (gemiddeld 1,6 duizend euro).

Voor een deel van deze groep zou de permanente inkomenshypothese op kunnen gaan. Dit zou betekenen dat dit deel van de 35- tot 65-jarigen met een laag inkomen en negatieve besparingen slechts tijdelijk ontspaart, voorsortierend op een hoger inkomen. Dit is te testen door te kijken naar de dynamiek in inkomensverdeling over verschillende jaren.

5.2 De permanente inkomenshypothese

De permanente inkomenshypothese kan worden onderzocht door te kijken naar de dynamiek tussen verschillende inkomensgroepen. Een groot verloop van het laagste quintiel naar de overige quintielen kan verklaren waarom veel huishoudens in het laagste quintiel meer consumeren dan zij aan inkomen binnenkrijgen. Zij kunnen hun consumptieniveau hoog houden, omdat zij vermoeden binnenkort weer meer te gaan verdienen.

Bij de analyse van deze dynamiek wordt ook de indeling van de huishoudens naar hun voornaamste bron van inkomen onder de loep genomen. Er worden vier bronnen onderscheiden, namelijk beloning van werknemers, inkomen uit een ouderdomsuitkering, inkomen uit een uitkering anders dan voor pensioen, en gemengd inkomen of inkomen uit vermogen. Deze laatste twee worden samen beschouwd, waarbij het gemengd inkomen voornamelijk bestaat uit het inkomen van zelfstandigen, maar onder meer ook een bijdrage voor inkomsten uit zwart werk en verhuur van woningen omvat. In deze indeling worden huishoudens ingedeeld op basis van het hoogste totale inkomen in hun huishouden. Vooral voor uitkeringsgerechtigden en huishoudens met gemengd inkomen lijkt de dynamiek in de inkomensverdeling belangrijk. Voor zelfstandigen kan een slecht jaar opgevolgd worden door een goed jaar waardoor ze in een heel ander inkomensquintiel vallen. En uitkeringsgerechtigden kunnen een baan vinden waardoor ze eveneens opschuiven in de inkomensverdeling. De tegenovergestelde weg is uiteraard ook mogelijk. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat 1081 duizend huishoudens die in 2015 in het onderste quintiel zaten, ook in 2016 in deze categorie vielen. De overige 261 duizend huishoudens, oftewel 19,4 procent van alle huishoudens in het onderste quintiel, schoof een of zelfs meerdere quintielen op.

5.2.1 Dynamiek in inkomensgroepen, aantal huishoudens x 1 000

	2015	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5
2016						
Q1		1 081	189	38	16	23
Q2		186	1 051	206	35	14
Q3		42	198	979	241	42
Q4		17	40	239	996	213
Q5		15	14	44	223	1 201

Bron: CBS.

De analyse die gemaakt wordt is tweeledig. Eerst worden er cross-sections van beide onderzoeksjaren (2015 en 2016) gemaakt en worden de huishoudens ingedeeld naar andere achtergrondkenmerken dan de inkomensgroep. Dit kan de leeftijd van de referentiepersoon zijn, of de voornaamste bron van inkomen van een huishouden. Daarna worden de resultaten van beide jaren aan elkaar gekoppeld, zodat huishoudens kunnen worden gevolgd in de tijd. Deze koppeling is niet voor elk huishouden te maken, omdat sommige huishoudens ophouden te bestaan of juist nieuw ontstaan.⁵⁾

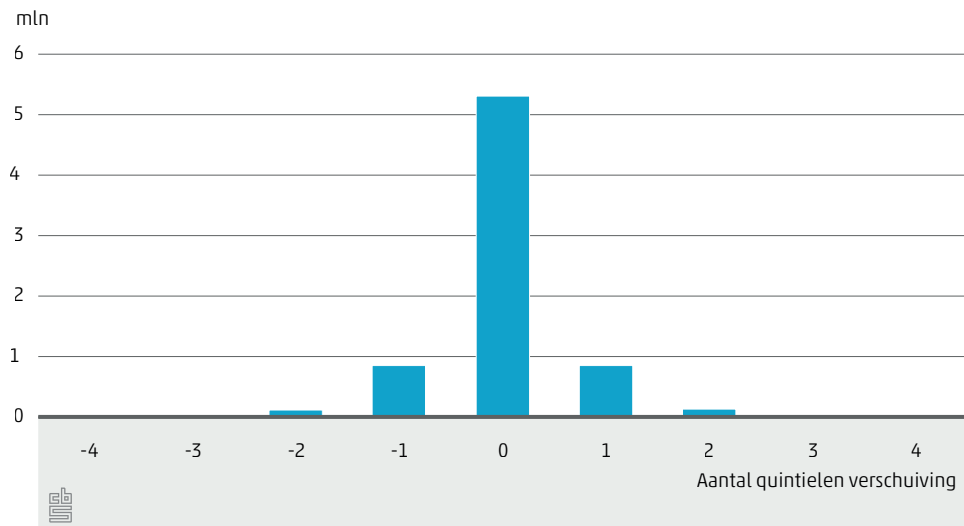
Niet elk huishouden is in beide jaren terug te vinden. In 2015 zaten er 660 duizend huishoudens in de data die in 2016 niet terug te vinden waren. Dit kan meerdere oorzaken hebben, bijvoorbeeld het overlijden van een persoon, emigratie van een gezin, of verandering van een referentiepersoon. Daar tegenover staat dat 733 duizend huishoudens nieuw waren in 2016. In tabel 5.2.1 zijn alleen de huishoudens opgenomen die in beide jaren aanwezig waren.

Overigens is het ook mogelijk dat huishoudens in beide jaren een andere bron van inkomen hebben. Zeker in het geval van negatieve inkomens bij zelfstandigen is het goed mogelijk dat zij het jaar erop in een andere categorie dan het gemengd inkomen vallen. Het huishouden krijgt namelijk het kenmerk mee waarin het meeste inkomen wordt ontvangen. Op het moment dat zij in het volgende jaar een positief inkomen hebben kan dit zowel leiden tot een andere inkomensgroep, als een andere voornaamste bron van inkomen.

⁵⁾ Het aantal huishoudens wordt in dit onderzoek bepaald door zowel private huishoudens als personen in instellingen, instituties en tehuizen te beschouwen. De stand op 1 januari sluit aan bij de gepubliceerde totalen van de bevolking, evenals de stand op 31 december. Aan de hand van deze standen en data over sterfte worden immigratie- en emigratiestromen afgeleid. Van elk individu is het huishouden te herleiden waartoe hij/zijn behoort. Ons huishoudenstotaal is daarmee het aantal huishoudens dat in Nederland is ingeschreven in het onderzoeksjaar. Huishoudens die slechts een deel van het jaar in Nederland zijn, hebben als gevolg daarvan relatief een laag inkomen en zullen vaker in het onderste quintiel vallen. Dit geldt ook voor huishoudens waar een persoon ter overlijden komt.

Voor de gehele populatie geldt dat 72 procent van de huishoudens die in beide jaren voorkomt in dezelfde inkomensgroep viel. Ongeveer evenveel huishoudens schoven een quintiel omhoog, als omlaag (figuur 5.2.2). De huishoudens die één quintiel opschoven waren in de meeste gevallen huishoudens met loon uit arbeid als belangrijkste inkomensbron. De huishoudens die van het laagste quintiel opschoven naar het hoogste quintiel hadden in de meeste gevallen gemengd inkomen of inkomen uit vermogen.

5.2.2 Aantal huishoudens per verschuiving

In 2015 was voor 168 duizend huishoudens in het onderste quintiel het gemengd inkomen de voornaamste bron. Hiervan zaten 134 duizend huishoudens een jaar later nog steeds in deze inkomensgroep, al was voor ongeveer een derde van deze huishoudens het gemengd inkomen niet langer de voornaamste bron van inkomen. Deze opwaartse mobiliteit is niet uitzonderlijk, huishoudens waarvoor het loon uit arbeid het belangrijkste is, schuiven zelfs vaker op naar een hoger quintiel. De sprong van het onderste quintiel naar het bovenste wordt wel veruit het meest gemaakt door huishoudens die in de categorie gemengd inkomen vallen. Dit kan bijvoorbeeld doordat zij een beter jaar hebben of als zelfstandige zijn gaan werken, of doordat hun inkomen uit vermogen sterk is toegenomen. In 59 procent van de gevallen dat een huishouden van het laagste naar het hoogste quintiel verhuist is gemengd inkomen de nieuwe voornaamste bron van inkomen. De helft daarvan behoorde in 2015 tot dezelfde groep.

Veruit de grootste groep in het onderste quintiel zijn de huishoudens met een uitkering anders dan pensioen als voornaamste bron van inkomen. Ook zij kunnen een of meerdere quintielen opschuiven, bijvoorbeeld als zij een baan vinden. Dit gebeurt echter relatief minder vaak dan bij huishoudens die gemengd inkomen of loon uit arbeid als voornaamste bron van inkomen hebben. In 85 procent van de gevallen zit een huishouden dat in 2015 in het onderste quintiel viel met een uitkering als voornaamste bron van inkomen, in 2016 weer in het eerste quintiel.

In de leeftijdsklassen 35 tot 50 en 50 tot 65 is de dynamiek iets minder groot dan voor de totale bevolking. In 2015 waren er 664 duizend huishoudens in deze leeftijdscategorieën die in het onderste quintiel zaten. Van deze 664 duizend huishoudens waren 594 duizend huishoudens in 2016 in de data terug te vinden en van hen zat 78 procent (464 duizend

huishoudens) wederom in het onderste quintiel. De permanente inkomenshypothese lijkt op hen in mindere mate van toepassing dan op de rest van de populatie, aangezien van de totale populatie 72 procent niet van quintiel veranderde. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat hier slechts twee jaren zijn bekeken, en dat het beeld in een langere tijdreeks anders kan zijn.

6. Conclusie

Binnen de nationale rekeningen is steeds meer aandacht voor de verdelingen van inkomen, consumptie en vermogen tussen huishoudens. Hieruit ontstaat ook een beeld van de besparingen. De onderste twee quintielen van de inkomensverdeling van huishoudens hebben negatieve besparingen. In deze analyse is nader bekeken welke huishoudens dat zijn, en in hoeverre deze uitkomsten gerelateerd zijn aan twee theorieën die het spaargedrag van huishoudens duiden.

Zowel de levenscyclushypothese als de permanente inkomenshypothese geeft een verklaring voor negatieve besparingen. Volgens de hypothesen hebben jongeren, die nog niet voldoende inkomen hebben om hun consumptie te bekostigen, maar wel verwachten dat hun inkomen zal stijgen, negatieve besparingen. Dit kan zijn omdat ze nu nog studeren of omdat ze al wel werken maar verwachten dat hun loon met de jaren zal toenemen. Ouderen hebben deze verwachtingen niet meer, maar zij hebben in eerdere jaren juist gespaard en vermogen opgebouwd. Deze hypothese lijkt voor veel ouderen en jongeren op te gaan: jongeren zitten relatief veel in het onderste inkomensquintiel, ouderen één quintiel hoger. De besparingen van ouderen zijn vooral negatief omdat ook hun pensioenuitkering in de tweede pijler als ontsparing wordt gezien, terwijl dit voor werkenden (die premies inleggen) als besparingen geldt.

De gevonden dynamiek tussen inkomensquintielen voldoet aan de verwachtingen van de permanente inkomenshypothese, al gaat deze hypothese voor huishoudens met een uitkering in mindere mate op dan voor huishoudens waarvan gemengd inkomen of beloning uit arbeid de voornaamste bron van inkomen is. Huishoudens met een tijdelijke terugval in inkomen zullen volgens deze hypothese niet direct evenredig minder gaan consumeren, omdat zij niet uitgaan van hun huidige inkomen, maar van hun verwachte toekomstige inkomen. Doordat het inkomen van jaar op jaar kan veranderen, zal ook de inkomensverdeling veranderen. Veel huishoudens zullen niet elk jaar in de laagste quintielen zitten en hoeven niet elk jaar negatieve besparingen te hebben. Dit blijkt uit deze analyse waarin de huishoudens in beide jaren gevolgd zijn. Ongeveer twee derde van de populatie zit in beide jaren in dezelfde inkomensgroep.

Ondanks dat veel huishoudens voldoen aan de verwachtingen van de beschouwde hypothesen, zijn er ook huishoudens met negatieve besparingen die niet met de hypothesen verklaard kunnen worden. In het onderste quintiel behoren 680 duizend huishoudens in 2016 tot een leeftijdsgroep die volgens de levenscyclushypothese in een hogere inkomensgroep verwacht wordt, al kent de levenscyclushypothese geen strikte leeftijdsgrenzen toe. De besparingen van deze groep zijn ook negatief. De groep heeft wel

vermogen om hun negatieve besparingen op te vangen, maar een groot deel hiervan zit vast in pensioenvoorzieningen. Bovendien geldt voor 464 duizend huishoudens binnen deze groep dat zij zowel in 2015 als in 2016 in het onderste quintiel zaten en zich dus al twee jaar in een situatie bevonden die op lange termijn financieel niet houdbaar is.

Literatuur

Alvaredo, F., Atkinson, B. A., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2016). Distributional National Accounts (DINA) Guidelines: Concepts and Methods used in WID.world.

Bruil, A., & M. Koymans (2014) "Measuring Inequalities in the Dutch Household Sector.", CBS Discussion Paper

CBS (2016) Welvaart in Nederland 2016. Den Haag, CBS,

Fesseau, M. and M. L. Mattonetti (2013), "Distributional Measures Across Household Groups in a National Accounts Framework: Results from an Experimental Cross-country Exercise on Household Income, Consumption and Saving", OECD Statistics Working Papers, No. 2013/04, OECD Publishing.

Fesseau, M., F. Wolff and M. L. Mattonetti (2013), "A Cross-country Comparison of Household Income, Consumption and Wealth between Micro Sources and National Accounts Aggregates", OECD Statistics Working Papers, No. 2013/03, OECD Publishing.

Friedman, M. (1957) A Theory of the Consumption Function, Princeton University Press

Huigen, R., Van de Stadt, H., & Zeelenberg, K. (1989, September). Socio-Economic Accounts for the Netherlands. Review of Income and Wealth(Series 35, Number 3), 317-334.

IMF/FSB. (2009). The Financial Crisis and Information Gaps. Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_091029.pdf.

Modigliani, Franco & Richard H. Brumberg (1954) "Utility analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data", Kenneth K. Kurihara (editor) Post-Keynesian Economics, New Brunswick: Rutgers University Press, 1954, pp. 388-436

Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J.-P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Retrieved from www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.

Timmerman, J. G., & Van de Ven, P. J. (1994). A Social Accounting Matrix for the Netherlands: concepts and results. Voorburg: Statistics Netherlands.

Links naar publicaties

Australië: <http://www.abs.gov.au/>
Canada: <http://www.statcan.gc.ca>
UK: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/>

Bijlage 1: Verschil met welvaartstatistieken

Inkomensverdelingen tussen huishoudens worden al decennialang geanalyseerd in het kader van de welvaartstatistieken. Recent publiceerde het CBS hier uitgebreid over in Welvaart in Nederland 2016 (CBS, 2016). De gegevens in deze publicatie wijken hiervan af vanwege diverse conceptuele, methodologische en populatieverschillen tussen de welvaartstatistieken en de nationale rekeningen.

Binnen de huishoudensrekeningen worden de boekhoudregels van het Europees Stelsel van Rekeningen 2010 strikt gevolgd. Dit heeft grote voordelen. Door de inzet van een groot aantal bronnen geven de uitkomsten een compleet beeld van inkomen, consumptie en vermogen. Omdat de sector huishoudens binnen de nationale rekeningen niet als losstaande sector, maar in samenhang met andere economische sectoren beschouwd wordt, profiteert de sector ook van de bronnen van de overige sectoren. Het integratieve kader heeft een positieve invloed op de kwaliteit van inkomen en bestedingen, waaruit ook besparingen betrouwbaar zijn af te leiden. Verder zijn de resultaten zowel in de tijd als tussen landen vergelijkbaar, omdat deze boekhoudkundige regels internationaal zijn afgesproken. Verdelingen binnen de huishoudenssector hebben in het systeem van nationale rekeningen van oudsher een minder prominente rol dan de macro-aggregaten, maar hier is wel veel onderzoek naar gedaan (Huigen et al. 1989; Timmerman & Van de Ven, 1994; Bruil & Koymans, 2014). De vraag naar deze verdelingsinformatie neemt steeds meer toe (Stiglitz et al., 2009; IMF/FSB, 2009; Alvaredo et al. 2016).

Het meest gangbare inkomensbegrip voor de huishoudens in de nationale rekeningen is het beschikbaar inkomen. Dit vertoont overeenkomsten met het besteedbaar inkomen zoals dat in de welvaartstatistieken gepubliceerd wordt. Tussen beide begrippen zitten echter grote verschillen, met als gevolg dat het niveau van het inkomen afwijkt, maar ook ontwikkelingen en ongelijkheidsmaatstaven die op basis van beide variabelen worden samengesteld.

Ten eerste zitten er verschillen in de inkomensbestanddelen die tot het besteedbaar en beschikbaar inkomen behoren. In de nationale rekeningen worden bijvoorbeeld ook de inkomsten uit illegale activiteiten en zwart werk meegerekend. Verder zitten er verschillen in de registratie van het inkomen uit vermogen. In de nationale rekeningen wordt de vergoeding voor bankdiensten in mindering gebracht op de werkelijke betaalde

en ontvangen rente, en worden de kosten die verzekeraars en pensioenfondsen maken voor de uitbetaling van pensioenen expliciet doorberekend aan de deelnemers. Ook inkomenstransacties tussen huishoudens worden geraamd. In de welvaartstatistieken worden deze posten niet meegeteld omdat ze niet waargenomen worden in de fiscale bronnen, of omdat ze niet tot het besteedbaar inkomen worden gerekend.

Een tweede reden voor verschillen is de populatie. Het besteedbaar inkomen wordt alleen bepaald voor de populatie die op 1 januari van het onderzoeksjaar in Nederland ingeschreven is. De nationale rekeningen houden echter ook rekening met bevolkingsstromen in het jaar. Dit betekent concreet dat er een bijraming gemaakt wordt voor personen en huishoudens die gedurende het jaar in Nederland ingeschreven worden. Daarnaast omvatten de nationale rekeningen ook de personen die in een instelling, inrichting of tehuis verblijven, terwijl de welvaartstatistiek alleen de particuliere huishoudens omvat.

Ten slotte kan het zijn dat concepten overeen lijken te komen, maar desondanks niet hetzelfde meten. De rentestromen in de nationale rekeningen omvatten bijvoorbeeld ook de bedrijfsmatige rente van zelfstandigen en rente op spaartegoeden die aan hypotheek gelieerd zijn. Deze worden door de welvaartstatistieken niet of anders gemeten.

De besparingen en de verdeling ervan worden afgeleid als het verschil tussen het beschikbaar inkomen en de consumptieve bestedingen van het huishouden. Op deze wijze zijn de besparingen het resultaat van alle ingezette bronnen samen. Ondanks dat veel aandacht wordt besteed aan een correcte aansluiting van bronnen op basis van eensluitende concepten en populaties, komen alle onvolkomenheden (zoals meetfouten) uiteindelijk in het besparingssaldo tot uiting. Het is daarom belangrijk de uitkomsten van de besparingen met enige voorzichtigheid te beschouwen en te analyseren op hun plausibiliteit. In dit artikel wordt dit gedaan door twee theorieën van het spaargedrag met de uitkomsten te confronteren.

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017-2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16-2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Vereenvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.